

կան հանգամանք կը կրէին, որոյրին մասնակցութեամբ կը կատարուէին:

Մարդիկ հաւաքական դեպքման ծակ, փարբեր ընթացք կ'ունենան: Ձեն ըներ այն բաները ինչ որ իրենց սուանձնութեան մէջ պիտի ընէին: Հոգիդ որդիսի՛ բարձունքներ չի ճախրիր, երբ խմբովին Եկեղեցւոյ մէջ «Հայր մեր», սփառք ի բարձունս, աճաւատաժք, կամ սկուր սուրբ երգութիւն:

Այլ անդրութեան ինքնորդը մեզ երկինք կը վերաջնէ. հրեշտակներու փրկելու տակապետներու պաշտամունքին հետ կը սանդղամատենք երկնային գործը ուր Աստուած չիտփին Ներկայ է: Ուստի Նկեղեցւոյ մէջնորդը պէտք է միատրքական, Մեծն է, Աքանդելին փհնութիւնը արտայայտող հանգամանք մը ունենայ: Պարզ արարի մը մէջ որտեղանոց աղօթք չէ կարելի մատուցանել: Կմեզ ներշնչող ոչինչ կայ հոն: Հարցում ուղղել, խօսիլ, քննադատել, երբեմն շարժապիտի ոչ միայն սխալ է այլ մեղք է Եկեղեցւոյ մէջ, Անոն տեղը Նկեղեցիէն դուրս է, դասարաններու կամ սրահներու մէջ:

Աստուած պաշտութեան միջոցին քանակաւ ի ժողովուրդի միջն եղած յարաբերութիւնը մօտիկ քան մը չէ: Քահանան ժողովուրդին ներկայացուցիչն է: Ան ժողովուրդին համար կը պատարագէ, իսկ ժողովուրդը կը ձանձակի ինչ որ քահանան կ'ընէ, Նա հաց և զինի կը մատուցանէ Աստուծոյ որոնք փոխակերպեալ և սրբագործեալ մեզ կը տրուին ճաշակելու: Պատարագի սրբագործումը վսեմ գզացումն էր կը յայտնանէ մեր մէջ: Ուստի Ս. Պատարագէն չեն ասործիր, քանզի իրենց ճաշակը մշակուած չէ խորհրդաւոր և վսեմի համար: Կսիտաս վարդապետի «Հայ Պատարագը», և եւրպացի մեծ երաժշտագետներու գրած պատարագները, օրաթօրեան երաժշտութեան զանազան մասերը հոգեպարստեղծագործութիւններ են երաժշտական, գեղագիտական թայրերով համազանգուած:

Ներթաշնակ և վերացնող աստուածապաշտութեան մէջ ուր Յայտնութեան Յաւիտեականութիւնը կը փոխանցուի ժամանակաւոր տեսանկի աշխարհին մէջ, և ուր

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹԸ

Այս արեւելեան մասնաւորապէս աղօթքը առնելով՝ կրնանք ըսել թէ, ասոր պէս Աստուծոյ հետ ուղղակի հաղորակացութիւն նշանակող նուիրական պարտականութեան մը մէջ կեղծիք խառնել՝ շատ դատապարտելի և յիմարական պիտի ըլլար: Արդէն ըսինք առաջ, «Թէ ինչպէ՞ս աղօթելու ենք» հարցումին պատասխանելու առիթով, Յիսուս այստեղ ճշմարիտ ու անկեղծ աղօթքին, անոր մատուցումի կերպին ու արդիւնքներուն վրայ կը խօսի, պարզելով ժողովուրդին տուէ ճշմարիտ աղօթասիրութեան նոր ուղին, որուն մէջ անյաջողութեան հանդիպել անկարելի է: «Այլ դու յորժամ կայցես յաղօթմ, մո՛ւտ ի սենեակ քո, և փակեա՛լ դուրս քո, և կա՛ց յաղօթմ առ Հայր քո ի ծածուկ, և Հայրն քո՝ որ տեսնէ ի ծածուկ, հատուցէ քեզ յայտնապէս» (Մատթ. 23. 6): Հոս, այս հատուածին մէջ, կը տեսնենք քրիստոնէին աղօթելու կերպը բաղդատութեան դրուած ցուցամուլ Փարիսեցիին կերպին հետ, որուն գործածած ծածուկը հին արդարութեան ձեւերն էին: Մինչդեռ՝ Յիսուսին, վերի համարին մէջ, Նոր Ուխտի աւետարանական ոգին և երկնից արքայութեան նոր արշարութեան կերպն է:

Քանի որ մինչև հոս աղօթքի տեղին, առանձնական կամ հրապարակային ըլլալուն, երկարութեան կամ դատարկաբանութեան, մատուցանելու ձեւերուն հաշիւի վրայ՝ աղօթքի մասին ընդհանրապէս խօսելու առիթով, և Տէրունական Աղօթքին տուն տուող պարագաներուն վրայ ալ համառօտակի խօսեցանք, հիմա կը մնայ աղօթքի բանաձեւին, այսինքն Տէրունական

մարդկային հոգին երկեղածութեամբ կը վերելակէ իւր Արարչին Անոր Թառակից ըլլալու, ամէն անձ՝ եպիսկոպոսէն սկսեալ մինչև մոմակալ երախան քան մը ունին ընելու խօսքով, շարժումով, գզացումով և հրդով:

ԴԵՐՆԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Աղօթքին վրայ ընդհանրապես քանի մը նկատողութիւններ ընել և անկէ ետքն ալ անոր իւրաքանչիւր մասերը գատ-գատ պարզաբանելու աշխատիլ:

Թէև Յիսուս Տէրունական Աղօթքը սկսելէ առաջ, «Այսպէս կ'աղէք դուք յաղօթս» կ'ըսէ, այս «այսպէս»-ը մինք պէտք չէ տառական կամ բառական նշանակութեամբ հասկնանք, այսինքն՝ թէ պէտք է մեր աղօթքները Տէրունական Աղօթքին հրկարութիւնով ըլլան միայն, թէ անոր բառերովը միայն պէտք է աղօթել, թէ իբրև միակ աղօթք զայն սորվինք և անկէ զատ ուրիշ աղօթք չընենք: Այս՝ շատ անձուկ և տառական նշանակութիւն մը տալ պիտի ըլլար Յիսուսի խօսքերուն: Յիսուս «այսպէս» ըսելով սորվեցնել կ'ուզէ թէ Տէրունական Աղօթքին մէջ պարզուած կէտերը և անոր նիւթն ու նպատակը ընենք մեր ևս աղօթքներուն նիւթն ու նպատակը: Ղուկաս ալ՝ Լերան Քարոզէն դուրս, ուրիշ առիթով մը, կը յիշէ Տէրունական Աղօթքը: Ղուկասու յիշած առիթին օրուան նախընթաց գիշերը Յիսուս քաղրովին աղօթքով անցուցած էր, և երբ ան իրեններուն աղօթքի յատուկ սկզբունքներ կը պարզէր, աշակերտներէն մէկը Յիսուսի խօսքը ընդ-միջելով՝ խնդրեց որ իրենց սորվեցնէ աղօթելու կերպը: «Եւ եղեւ ի տեղեւ ուրեք կալ յաղօթս. և իբրև զաղարեաց՝ ասէ ցնա ոմն յաշակերտացն իւրոց: Տէր, ուստի մեզ յաղօթս կալ, որպէս Յովհաննէս ուսոյց աշակերտացն իւրոց» (Ղուկ.

ԺԱ. 1): Ո՛չ աւանդաբար, ո՛չ ալ գրաւորապէս մեզի հասած է Յովհաննէսի իր աշակերտներուն սորվեցուցած աղօթքը, կամ գոնէ անկէ նմոյշ մը: Բայց, ինչպէս կը յիշէ խնդրարկու աշակերտը, Յովհաննէս իրեններուն աղօթք մը սորվեցուցած էր, այս ճշմարտութիւն մըն է, և զրգիւր կ'ըլլայ աշակերտներուն որ Յիսուսի գիմնէն իրենք ալ իրենց վարդապետէն աղօթքի բանաձև մը խնդրելու համար: Տէրունական Աղօթքին տուն տուող այս երկու պարագաները թէև իւրարմէ տարբեր կ'ընեն, բայց, այդ ա՛լ աւելի աւետարանիչներու իրենց աւետարանները խմբագրելու կերպին վերադարձ պէտք է: Որովհետեւ, ինչպէս Յիսուսի առակներուն և ուրիշ վարդապետութիւններուն համար ալ շիտակ պիտի ըլլար ըսել, Յիսուսի այս Լերան Քարոզն ալ Մատթէոսի կողմէ կանոնաւոր կերպով ամփոփուած է կորեւոր ու զօհացուցիչ մանրամասնութիւններով հանդերձ, մինչդեռ Ղուկաս աւետարանիչ Լերան Քարոզքան մը տարբեր տեղեր, իբրև հատակաւորներ կուտայ, ինչ որ եղած է Տէրունական Աղօթքին պարագային ալ: Տէրունական Աղօթքին աշխ երկու տարբեր օրինակները նոյնն են, միայն թէ Ղուկասու առաջ թերածը Մատթէոսի առաջ թերածին համառօտուած մէկ ձեւն է, բայց, գլխաւորաբար կարեւոր կէտերը երկուքին մէջ ալ կը փոխուին: Ահաւաստիկ այդ երկու ձեւերը:

ԸՍՏ ՍԱՏԹԷՈՒԿ

1. Հայր մեր որ յերկինս ես,
2. Սուրբ եկիցի անուն քո.
3. Սկեսցէ արքայութիւն քո.
4. Եկիցին կամ քո, որպէս յերկինս եւ յերկրի:
5. Զհաց մեր համապագորդ ճուր մեզ ախօր.
6. Եւ թող մեզ զպարեօք մեր,
7. Որպէս եւ մեզ թողումք մերոց պարտապանաց:
8. Եւ մի ջանիր զմեզ ի փորձութիւն,
9. Այլ փրկեա զմեզ ի չարէն.
10. Զի քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն (եւ փառք յաւիտեանս, ամեն:

ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒՅ

- .. Հայր մեր,
Սուրբ եկիցի անուն քո.
Սկեսցէ արքայութիւն քո.
.....
.....
Զհաց մեր համապագորդ ճուր մեզ զօրսօրէն,
Եւ թող մեզ զմեզս մեր,
Զի եւ մեզ թողումք ամենայնի որ պարեօցին մեզ:
Եւ մի ջանիր զմեզ ի փորձութիւն,
.....

Շատ գիւրջին է տեսնել այս երկու օրինակներուն խմբագրութեան նոյնաթիւները, որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, Ղուկասեան մէջ գտնուած պակաս մասերը, աղօթքին էական մասերը և նիւթը չեն փոխեր: Առաջին հատուածին ուսմանց մէջ պակասող օՍԻԻ, որ յերկինս եսն բառերը զօրութեամբ կը հասկըցուն: որովհետեւ Յիսուս միշտ խօսած է իր ջոր վրայ, իրբն Երկնաւոր Հայր: Դարձեալ՝ չորրորդ հատուածը՝ որ ըստ ուսմանց կը պակսի Ղուկասին մէջ, երրորդ հատուածին ընդլայնումէն տարբեր բան մը չէ՝, եւ յոյժ կրնանք ըսել նաեւ իննիորդին համար ալ: Եւ քիչ քիչ արժայութիւն և զօրութիւն և այլն աւելի աղօթքին փակման արհեստներն է, որ նորէն Ղուկասեան օրինակին մէջ յիշուած չէ, ըստ ուսմանց: Ընդհանրապէս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներու մէջ զօրածոնեւած ձեւը Մատթէոս աւետարանչին մէջ բերած ձեւն է, որովհետեւ ան աւելի լուստարանուած ու աւելի լիակատար ձեւն է:

Տէրունակական Աղօթքը տիպար աղօթք մըն է և աղօթքի յարմարագոյն բանաձեւը: զոր շատ կանուխէն, մեր աղայութեան օրերէն սկսելով կը կրկնենք, և կը կրկնուի եկեղեցիներուն մէջ ալ: 1900 տարիներու ընթացքին ամէն տեղի ու ամէն ժամանակի քրիստոնեաներ կրկնած են զայն և պիտի կրկնեն ալ, բայց այն իր թիւում չեն, իր քաղցրութենէն, բան մը կորսնցուցած չէ ու պիտի չկորսնցնէ: Երբ մեր երկրաւոր հայրերը ճանչնալու և անոնց անունը արտասանելու ջախջախան մեր մանկական թոթով լի գրեւորք, այն ատենէն կը սկսինք նաեւ մեր Երկնաւոր ջոր անունը ուղղուած այս գոտար աղօթքը կրկնել, նայն՝ մանկական անգիտակից անմեղութիւնով ու յիշող՝ անոր վստահ իմաստին լուծութեան ու խորութեան ճաշակը անած: Ուրեմն, ելէտք չէ մոռնալ Յիսուսի պատուէրը զոր վերջ յիշեցինք, «Այսպէս և ցոյցէ դուք յաղթեալ: Հետեւաբար անոր իւրաքանչիւր մասերուն վրայ չխօսած», քանի որ ընդհանուր խորհրդագրութիւններ ընենք անոր ուղղութեամբ և հիմնական մասնայատկութիւններուն վրայ:

Ա. — Անոր ձեւը համառոտ, որոշ և պարզ է: Յիսուսի սորվեցուցած այս աղօթքը արդէն հակապատկերն էր Փարիսէական երկարաբան ու ճգնախօս ա-

ղօթքներուն, որոնց միակ առաւելութիւնը իրենց կարելի եղածին չափ երկար ըլլալն էր: Անոնք, Փարիսեցիները, սովոր էին պատեւաւորով երկարել իրենց աղօթքները, որպէսզի այլիններուն տունը ուսեն, ու կողոպտեն զանոնք. այն նեթանսական շատախօսութիւնը ընդունելի կը կարծէին ամենապէտ ևստուծոյ: Եւ արդէն այս չէ՞ շատ մը կեղծ բարեպաշտներու աղօթքներու ձեւն ալ: Կը խօսին ու կը խօսին՝ ցուցնելու համար թէ աղօթքի ինքնաբերական աղբիւրներն են, և իրենց սիրտներուն ալբերէն գուրս գողթկացող այս անպակելի հեղեղին թափը սանձել իրենց կարողութեան տակ չէ: Ինչն են շատ անգամ մեր աղօթքները, եթէ ոչ առ ևստուած ուղղուած քարոզներ. իրր թէ մեզի տրուած ըլլար Աստուծոյ ցուցնել, իմացնել և մինչև իսկ հաւկըցնել թէ, այն բարեքները և շնորհքները, որոնք իրմէ կը պահանջենք, աղէկ և յարմար է որ մեզի տայ: Այո՛, մէյմէկ ճոռմարան ու շատախօս փառաբաններ կը դառնանք շատ անգամ մեր աղօթքներուն մէջ, մինչդեռ Ամենագէտը կը խղոյ. զենքն մեր անձկամիտ ու սխալաշատ փառաբանութիւններուն, անգիտակից ու խենթ խնդիրներուն վրայ: Թերեւս Ան կը տեսնէ որ նման երբ մանկան մը, որ հօրմէն սուր դանակն և կ'ունչէ որով կրնայ ինքզինք վիրաւորել, ձիւղ այս կողմ ու աղէտ հետապնդուին կռապաշտական մնացորդները մինչև հիւսս չե՞ն տեսներք շատ մը կրօնքներու արարողութիւններուն մէջ: Թահաղի աղբի առաւտէն մինչև իրկուսն, թերեւս իրենք զիրենք հարուածելով, վիրաւորելով և արկներուն մէջ լուալով պոռացող խենթ քուրմներուն ըրած իմաստութեան մէկ տեսակը՝ չէ՞ նաեւ հին կրօնքներէ ուսմանց այն բարբառիկ ձեւերը, որոնք մեծ մեղքեր են: Տէրունական Աղօթքին ամէն մէկ խնդիրները, այնչափ որչափ են՝ որ նոյն իսկ մանկան և ամենէն տղայ մաքուր իսկ կրնայ հասկնալ, թէ ինչ բաներու համար կ'աղօթէ: Անոր մէջ երեւակայական, տարատաւ ու անորոշ իմաստներ և խորհրդածութիւններ չկան, ինչ որ կարելի է գրեւեմել ինքզինքին խորհրդապաշտ աղօթքը շատ մը իմաստակ աղօթասէրներու աղօթքներուն մէջ: Որեւնոյն ատեն անոր այս ուղղութեան մէջ ամէն մէկ խաղերն ալ մէյ

մէջ աղօթքներ են՝ խորին մտածումներու ծնունդ տուող։ Անոր պարզութիւնն ալ ուշադրութեան վրիպեցնել պէտք չէ։ այո՛ւ, ան այնչափ պարզ է որչափ պէտք էր ըլլալ՝ ամէն հասակի ու աստիճանի յարմար աղօթքի մը համար։

Ուրեմն, Տէրունական Աղօթքը իր համառոտութեան, որոշութեան և պարզութեան մէջ շատ գեղեցիկ, շատ իմաստալից, շատ հոգեխօսիկ աղօթք մըն է, աղօթքներու աղօթքը։

Բ. — Ան խստուածոյ հայրութեան ուղղուած աղօթք մըն է։ Անոր առաջին քառորդը — «Հայրք» — որչափ անուշ կը հնչէ ազնայնեալ։ «Հայր մեք առեալ քաղցր ու հոգեգրաւ է, որովհետեւ մեք Հայրն է Ան, Աստուծոյ Հայրական քնութիւնը մեծագոյն յոյսն ու մխիթարութիւնն է մեր սիրտեան։ Մեր աղօթքին նկարագիրը Աստուծոյ քնութեան վրայ մեր ունեցած հասկացողութեան և գաղափարին հետ սերտ աղերս մը ունի։ Քրիստոս այս աղօթքին մէջ գլխուն ուժը պատկերացնէ մեր առջև իբրեւ Հայր, ինչ մագնիսող պատկեր, ինչ վերացնող զգացում։ Հոս է մեր հաւատքին միակ յենակէտն ու հիմնակէտը. հո՞ս է մեր ուրախութեան և երջանկութեան միակ գրանձարանը. հո՞ս է Աստուծոյ հանդէպ մեր ունեցած որդկական համարձակութեան միակ աղբիւրը, — Աստուած մեր Հայրը։ Աստուծոյ վրայ մեր անհուն վստահութիւնը ինչպե՞տեպէս ու բանաւորապէս կ'արդարանայ այս մեծ ճշմարտութիւնով. — Աստուած մեր Հայրը։ Այո՛ւ, այս մեծ ճշմարտութիւնը կը օճածանէ նաև Աստուծոյ մեզի հանդէպ ունեցած յարաբերութիւնը. այս՝ Աստուծոյն հետ ընդհանուր ճշմարտութիւնն է Քրիստոսի մէջ, Քրիստոս ինքը Որդի մարդոյ եղաւ որ մենք որդի Աստուծոյ ըլլանք, և տիեզերքաբարդ հոգեակուի Աստուծոյ մեծագոյն և մեր սիրտերուն ամենամօտիկ ստորգրեցիքը, — Անոր Հայրութիւնը։

Եւ դարձեալ՝ այս զիծով մեր առ Աստուած ունեցած յարաբերութիւնն ալ կ'որոշուի. Աստուած միայն ամենուն «Հայր»ն է, ալ մեք Հայրը. այս անձնական հազարազակցութիւնը Աստուծոյ հետ պէտք է ըլլայ շիջը մեր աղօթքներուն. այնպէս պէտք է աղօթենք ինչպէս պիտի խօսակցէինք մեր սիրելի հօրը հետ. առանց գաղտնիքի, առանց կեղծիքի ու ծայրագոյն վստահութեամբ։ Այս պէտք է ըլլայ աղօթքին մէջ ծայրէ ի ծայր թրթռացող շունչը, և զոր Տէրունական Աղօթքին մէջ կը գտնենք իր

լիութեամբ ու ամբողջութեամբ։ Այո՛ւ, ան Աստուծոյ Հայրութեան ուղղուած եղական աղօթքն է, որ յաւիտեանապէս անպատճախ հրապարկ մը ունի։

Գ. — Ան կը յարգէ Աստուծոյ սրբութիւնը, Աստուած կը խորշի մեծախօսիկ անուանումներէ, բայց կը հաճի ճշմարիտ պաշտելութենէ. մեծաձայն ու պերճախօս փառապարկան ձեւեր յաճախ կը խնդրեն ու կ'աւրին աղօթքին պարզութիւնը. քանի որ Աստուած մեզ Հայր անուանել և մեր աղօթքները մեր Հօր ուղղելու, Բայց, նոյն ատեն պէտք չէ մոռնանք թէ Աստուած երկնաւոր Հայր մըն է և անոր համար վերջին աստիճան նախանշանդիր ըլլալ պարտինք։ Անոր անուան սրբութեան մասին։ Սիրոյ շնորհաւ համարձակութեան մէջ պէտք չէ կորսնցնել Աստուծոյ սրբութեան յարգանքն ու պատկառանքը և Անոր անուան պարտաւ պատշաճ մեծարանքը։ Աղօթքին կեդրոնը պաշտելութեան ոգին է։ Շատ անգամ մեր երկրաւոր յարաբերութիւններուն մէջ այդ չէ՞ մեր ունեցած գժուարութիւնը, Սէրը, որ համբերատար է ու քաղցր, չենք կրնար իր այս սրբութեան ու բարձրութեան մէջ գնահատել. կը ստորնացնենք, կ'անպատեւենք զայն, չտրաչար կը գործածենք մեր ընկերով թոյլատու, համբերատար և սիրող տրամադրութիւնները, և մեր այս մեղքին պատճառաւ շատ անգամներ սիրով վրեժ համբերութիւն մը խողի առջև թափուած մարգարիտի պէս կ'ըլլայ։ Ու այս որչափ անխելիք է, երբ Աստուծոյ անհուն սիրոյն գէ՛մ ցուցնենք այս ամօթաբեր ու նուաստացուցիչ տրամադրութիւնը։

«Սուրբ եղիցի անուն քո»։ այս պէտք է ըլլայ մեր առօրեայ կեանքին միակ նշանակէտը. այսինքն՝ մեր խօսքերով, գործքերով, մտածումներով և յարաբերութիւններով Աստուծոյ անուան սրբութեան և փառապարկութեան աշխատել։ Աստուած արդէն սուրբ է ու Անոր անհուն սրբութեան քով «Ո՞ր է մարդ»։ Բայց, մեր այս սուրբ բաղձանքը, Աստուծոյ անուան մարդոց մէջ պահուիլը փափաքելը, մեզ համար նոր ու հաստատ քայլ մը պիտի ըլլայ սրբութեան շաղկի մէջ։ Քրիստոսն է համար Աստուծոյ անունին սուրբ ըլլալուն աշխատելը իր սերբանալը կը նշանակէ. որովհետեւ, իր սրբազուն միայն Աստուծոյ որդի ըլլալու ազատութիւնը կուտայ իրեն։ Ան այս է Տէրունական Աղօթքին երրորդ մէկ մասը. նայատկութիւնն ալ։

(Եւր. 3)

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ